

KS. RYSZARD SELEJDAK
Rzym

WYMIAR TEOLOGICZNY TOŻSAMOŚCI DIAKONÓW STAŁYCH

Zagadnienie diakonatu jako jednego ze stopni *ordo*, ale ustanowionego „nie dla kapłaństwa, lecz dla posługi”¹, jest bardzo skomplikowane i jednocześnie aktualne. Problem skupia się wokół pytania: Dlaczego diakon, który należy do *ordo*, nie jest *sacerdos*? I choć ta posługa nie jest ściśle kapłańska, to jednak uczestniczy ona w sposób specyficzny w kapłańskim urzędzie Jezusa Chrystusa², który różni się istotowo od kapłaństwa wspólnego. Nie można więc przyjąć, że diakonat uczestniczy tylko w kapłaństwie wspólnym, otrzymywanym na mocy chrztu i bierzmowania, a przy tym nie mającym żadnego związku z kapłaństwem hierarchicznym. Takie stwierdzenie nie występuje ani w Biblii, ani w Tradycji, ani w nauczaniu Kościoła. K. Rahner zauważa, iż w diakonacie jest najbardziej widoczny charakter służebny *ordo*³

Dla ukazania wymiaru teologicznego tożsamości diakonatu należy przede wszystkim przeanalizować naukę Soboru Watykańskiego II i posoborowego Magisterium Kościoła oraz jej interpretację przez teologów.

1. Teksty Soboru Watykańskiego II i nauczania posoborowego

Temat diakonatu wpisany jest w kontekst eklezjologii nakreślonej przez Sobór Watykański II. Do diakonatu nawiązuje głównie Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*⁴. Inne, mniej znaczące wzmianki na jego temat, można znaleźć w Dekrecie o misyjnej działalności Kościoła *Ad gentes*⁵, Konstytucji dogmatycznej o Objawieniu Bożym *Dei verbum*⁶, Konstytucji o liturgii świętej *Sacrosanctum*

¹ KONGREGACJA EDUKACJI KATOLICKIEJ, *Wytyczne dotyczące formacji diakonów stałych* (22.02.1998), Watykan 1998 (dalej: WDFDS), nr 3; por. G.P. CIGARINI, *La formazione dei diaconi permanenti per una prassi ecclesiale di rinnovamento*, „Il diaconato in Italia” 110 (1998), s. 37.

² KK 29.

³ Por. K. RAHNER, *Die Theologie der Erneuerung des Diakonates* (Schriften zur Theologie 5), Einsiedeln – Zürich – Köln 1965, s. 304.

⁴ Por. A. MIRALLES, „*Lo Status Quaestionis*” della teologia del diaconato permanente, *Semin* 37 (1997), 4, s. 721.

⁵ DM 15, 16.

⁶ KO 25.

*Concilium*⁷, Dekrecie o katolickich Kościołach Wschodnich *Orientalium Ecclesiarum*⁸ i Dekrecie o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus*⁹. Znamionym jest fakt, że podczas obrad Soboru Watykańskiego II nie uchwalono żadnego dekretu poświęconego wyłącznie posłudze i życiu diakonów. Zagadnienie stałej oraz odnowionej formy posługi diakona powierzone zostało najwyższemu Prawodawcy oraz Konferencjom Biskupów.

Sobór ukazuje Kościół jako wspólnotę braci w Chrystusie, złączonych ze sobą żywotną relacją, uczestniczących w tych samych dobrach nadprzyrodzonych i mających tę samą godność¹⁰. Jednocześnie stwierdza, iż:

Celem pasterzowania Ludowi Bożemu i jego nieustannego pomnażania Chrystus Pan ustanowił w swoim Kościele rozmaite posługi, które nakierowane są na dobro całego Ciała. Wyposażeni bowiem w świętą władzę szafarze służą swoim braciom, aby wszyscy, którzy należą do Ludu Bożego i dlatego cieszą się prawdziwie chrześcijańską godnością, w sposób wolny i uporządkowany dążąc do tego samego celu, doszli do zbawienia¹¹.

W Kościele, który ma charakter służebny, szczególne miejsce zajmuje sakrament święceń, obejmujący trzy stopnie, tj. episkopat, prezbiterat i diakonat¹².

Na temat urzędu diakonów Sobór wypowiada się przede wszystkim w Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium*. Stwierdza on w niej:

Na niższym szczeblu hierarchii stoją diakoni, na których nakłada się ręce „nie dla kapłaństwa, lecz dla posługi” Umocnieni bowiem łaską sakramentalną służą Ludowi Bożemu w posłudze liturgii, słowa i miłości, w łączności z biskupem i jego prezbiterami (...) będzie można w przyszłości przywrócić diakonat jako właściwy i trwały stopień hierarchiczny. Do kompetencji rozmaitego rodzaju terytorialnych konferencji biskupów, za aprobatą samego papieża, należy rozstrzygnięcie, czy i gdzie jest potrzebne ustanowienie tego rodzaju diakonów celem sprawowania opieki duszpasterskiej¹³.

W cytowanym fragmencie Konstytucji nauczanie soborowe reprezentuje ostatni etap Tradycji i nauczania Kościoła odnośnie do diakonatu stałego. Jednocześnie przywraca właściwe jego znaczenie we wspólnocie kościelnej.

Sobór przypomina, że diakonat stanowi część integralną trójstopniowego sakramentu święceń. Jest on stopniem stałym i sakramentalnym hierarchii, niższym od episkopatu i prezbiteratu. Diakoniat nie jest więc tylko stopniem do kapłaństwa, co było domeną Kościoła zachodniego od średniowiecza. Oznacza to, że diakonat jest własną i treściowo różną funkcją od urzędu prezbitera, a mimo to stanowi stopień hierarchiczny. Diakoniat zatem nie jest stanem świeckim, lecz należy do trzech

⁷ KL 35.

⁸ DKW 17.

⁹ DB 15.

¹⁰ KK 2, 3, 32.

¹¹ *Tamże*, nr 18.

¹² Por. *tamże*, nr 28.

¹³ *Tamże*, nr 29.

urzędów i stopni hierarchii. Tym samym diakonat należy do instytucjonalnego i świętego urzędu, który ustanowił swojemu Kościołowi sam Chrystus¹⁴.

Diakoniat zostaje udzielony przez wyświęcenie. Stanowi ono specjalne wylanie Ducha Świętego, które upodabnia przyjmującego te święcenia do Chrystusa Pana i Sługi wszystkich. Sobór precyzuje, przywołując tekst *Constitutiones Ecclesiae Aegypticae*, iż nałożenie rąk na kandydata do diakonatu nie jest *ad sacerdotium sed ad ministerium*, tj. nie do sprawowania Eucharystii, lecz do posługi. To stwierdzenie, wraz z upomnieniem św. Polikarpa, przytoczone również przez *Lumen gentium* w cytowanym nr. 29¹⁵, wskazuje na właściwą tożsamość teologiczną diakonatu¹⁶.

Materią święceń diakańskich jest nałożenie rąk przez biskupa, formą zaś są słowa modlitwy konsekuracyjnej¹⁷

Według nauczania soborowego, wszystkie trzy stopnie sakramentu święceń, choć reprezentują różne stopnie hierarchii, to zasługują na miano posługi zbawienia¹⁸, albowiem we wspólnocie hierarchicznej realizują jedyną postugę kościelną. Diakoni uczestniczą w posłannictwie Chrystusa, lecz nie w sposób, jak to czynią biskupi czy też kapłani. Sposoby konkretnej realizacji wspomnianego uczestnictwa są zależne od wymagań wewnątrz wspólnoty hierarchicznej¹⁹

Sobór podkreśla iż diakoni, będąc uczestnikami posłannictwa Chrystusa, Najwyższego Kapłana, i spełniając posługi na niższym stopniu święceń, wzrastają w świętości poprzez wierne wypełnianie właściwej sobie posługi: „Uczestnikami posłannictwa i łaski Najwyższego Kapłana są też w szczególności sposób spełniający posługi na niższym stopniu święceń, przede wszystkim diakoni, którzy służąc misterium Chrystusa i Kościoła, powinni zachować siebie czystymi od wszelkiego grzechu i podobać się Bogu oraz starać się o wszelkie dobro wobec ludzi (por. 1 Tm 3,8-10.12n)”²⁰.

Diakoniat stały może być przywrócony jako właściwy i trwały stopień hierarchiczny, jeśli kompetentne władze kościelne uznają za słuszne wybranie diakonów,

¹⁴ Por. także; T. CIVETTINI, *Il diaconato, ministero „eccentrico”*, „La Rivista del Clero Italiano” 85 (2004), s. 451; E. PETROLINO, *Sacramentalità del diaconato*, „Il diaconato in Italia” 128 (2004), s. 23–25.

¹⁵ POLIKARP ZE SMYRNY, *Epistula ad Philippenses*, V, 1–2, PA I, 300–302; tłum. pol. A. Świderkówna, *Pierwsi świadkowie. Wybór najstarszych pism chrześcijańskich*, w: M. STAROWIEYSKI (oprac.), *Ojcowie żywi*, t. VIII, Kraków 1988, s. 194: „Pełni współczucia, gorliwi, żyjący według prawdy naszego Pana, który stał się sługą wszystkich”

¹⁶ Por. WDFDS, nr 5.

¹⁷ Por. R. SELEJDAK, *Diakoniat stały w świetle dokumentów Soboru Watykańskiego II, posoborowego Urzędu Nauczycielskiego Kościoła i narodowych „Rationes institutionis diaconorum permanentium”*, Warszawa 2010, s. 83.

¹⁸ Por. DM 16.

¹⁹ Por. COMMISSIONE TEOLOGICA INTERNAZIONALE, *Il Diaconato: evoluzione e prospettive*, Città del Vaticano 2003, s. 86.

²⁰ KK 41.

również spośród mężczyzn żonatych, dla zapewnienia wiernym należytej opieki duszpasterskiej. Wszystkie zadania powierzone diakonom mają służyć budowaniu Kościoła i posłudze duszpasterskiej wiernym.

Konstytucja *Lumen gentium* zadania te ukazuje w perspektywie potrójnej posługi: liturgii, słowa i miłości. Posługa liturgii, inaczej: uświęcania, obejmuje uroczyste udzielanie chrztu świętego, przechowywanie i rozdzielanie Eucharystii, asystowanie i błogosławienie w imieniu Kościoła związków małżeńskich, zanoszenie Wiatyku umierającym, udzielanie sakramentaliów, przewodniczenie obrzędom żałobnym i pogrzebowym²¹. Posługa słowu sprowadza się do czytania wiernym Pisma Świętego, pouczenia ich i zachęcania²².

Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym *Dei verbum*²³ oraz Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*²⁴ zaliczają diakonów do tych, którzy oficjalnie są zaangażowani w posługę słowa.

Zadania związane z *munus regendi* nie są sprecyzowane przez dokumenty soborowe jako takie, ale określane są ogólnie jako posługa dziełom miłosierdzia²⁵

Z analizy *Lumen gentium* wynika jasno, iż funkcje diakona mają przede wszystkim charakter liturgiczny i sakramentalny. W tym kontekście powstaje pytanie: Czym są w istocie święcenia diakańskie określane wyrażeniem *non ad sacerdotium, sed ad ministerium*? Forma posługi diakańskiej ukazana przez *Lumen gentium* zachęca z pewnością do głębszego zastanowienia się nad znaczeniem nałożenia rąk na diakona „nie do kapłaństwa”, lecz „dla posługiwania”

Dekret o działalności misyjnej Kościoła *Ad gentes divinitus* ukazuje odmienną konfigurację diakonatu stałego. Widać to na podstawie funkcji przypisywanych diakonom, które mają być dostosowane do potrzeb duszpasterskich terytoriów misyjnych. Dekret ten przede wszystkim mało mówi o posłudze liturgicznej diakonów. Przepowiadanie słowa Bożego sprowadza się do katechizacji. W sposób bardziej obszerny natomiast wzmiankuje na temat *munus regendi*. Diakoni kierują w imieniu proboszcza lub biskupa odległymi wspólnotami wiernych oraz praktykują miłość w działalności społecznej i charytatywnej²⁶.

Na podstawie analizy dokumentów soborowych można więc zauważyć, iż Sobór Watykański II w opisie przywracanego diakonatu stałego ukazuje pewne niezdecydowanie. W perspektywie bardziej doktrynalnej *Lumen gentium* usiłuje prawie przesadnie podkreślać figurę liturgiczną diakona i jego posługę uświęcania. W per-

²¹ Por. KK 29; por. też KL 68.

²² Por. KK 29.

²³ Por. KO 25.

²⁴ Por. KL 35.

²⁵ Por. KK 29; DM 16.

²⁶ Por. DM 16.

spektywie misyjnej, prezentowanej w *Ad gentes*, Sobór przesuwając akcent na aspekt administracyjny i charytatywny figury diakona oraz jego posługę zarządzania. Warto przy tym zauważyć, że Sobór w żadnym z dokumentów nie sugeruje, iż forma diakonatu stałego przez niego zaproponowana będzie stanowić odnowienie jego starożytnej formy. To wyjaśnia unikanie przez niektórych teologów używania w stosunku do diakonatu wyrażenia „odnowienie”. Istotnie, takie wyrażenie mogłoby sugerować fakt przywrócenia rzeczywistości taką, jaką była ona na początku. Sobór Watykański II nigdy zaś do tego nie dążył. Przywrócił natomiast zasadę realizacji diakonatu w sposób stały, a nie jego formę szczególną z przeszłości²⁷. Ustanawiając możliwość przywrócenia diakonatu stałego, Sobór wydaje się być otwartym na różne formy, które może on w przyszłości przyjąć, w zależności od potrzeb duszpasterskich i praktyki kościelnej, zawsze jednakże w wierności Tradycji. Sobór pozostawił więc inicjatywę przywrócenia diakonatu stałego Konferencjom Biskupów, a nie samemu papieżowi. Nie wyraża to konieczności przywrócenia diakonatu stałego w całym Kościele, lecz jedynie tam, gdzie jest on rzeczywiście niezbędny. Teksty soborowe nic nie wspominają o formacji kandydatów do diakonatu. Od Soboru nie można było zresztą oczekiwać ukazania w pełni zdefiniowanej figury diakona stałego, ponieważ w przeciwieństwie do episkopatu i prezbiteratu był on zupełnie nieobecny przez bardzo długi okres czasu w życiu Kościoła. Sobór mógł dać najwyżej możliwość przywrócenia diakonatu jako stopnia właściwego i permanentnego w hierarchii oraz realizowania tego święcenia na sposób stały. Mógł też wskazać na jego ogólne podstawy teologiczne i określić niektóre normy praktyczne. Poza tym, pozostało mu jedynie czekać na ewolucję formy współczesnej diakonatu stałego. To pozorne niezdecydowanie i wahanie się Soboru w stosunku do diakonatu stałego można interpretować jako zaproszenie Kościoła do kontynuowania rozeznawania właściwego rodzaju posług diakońskich poprzez praktykę kościelną, prawodawstwo kanoniczne i refleksję teologiczną²⁸.

Po Soborze Watykańskim II temat diakonatu stałego był podejmowany przez niektóre dokumenty Urzędu Nauczycielskiego Kościoła. Należy do nich zaliczyć: *motu propria*: „*Sacrum diaconatus ordinem*”²⁹, „*Ministeria quaedam*”³⁰ i „*Ad pascendum*”³¹, Konstytucję apostolską *Pontificalis Romani recognitio*³², nowy Kodeks

²⁷ Por. CIVETTINI, *Il diaconato, ministero „eccentrico”*, s. 456.

²⁸ Por. A. KERKVOORDE, *Esquisse d'une théologie du diaconat*, w: P. WINNINGER, Y. CONGAR (red.), *Le diacre dans l'Église et le monde d'aujourd'hui*, Paris 1966, s. 155.

²⁹ Por. PAWEŁ VI, *Motu proprio „Sacrum diaconatus ordinem”* (18.06.1967), AAS 59 (1967) 697–704.

³⁰ Por. TENŻE, *Motu proprio „Ministeria quaedam”* (15.08.1972), AAS 64 (1972) 529–534.

³¹ Por. TENŻE, *Motu proprio Ad pascendum* (15.08.1972), AAS 64 (1972) 534–540.

³² Por. TENŻE, Konstytucja apostolska *Pontificalis Romani recognitio* (18.06.1968), AAS 60 (1968) 367–373.

Prawa Kanonicznego³³, Katechizm Kościoła Katolickiego³⁴, List okólny *Come è a conoscenza*³⁵, *Wytyczne dotyczące formacji diakonów stałych*³⁶ oraz *Dyrektorium o posłudze i życiu diakonów stałych*³⁷. Dokumenty te nawiązują do idei fundamentalnych, dotyczących diakonatu stałego przedstawionych przez Sobór Watykański II, i czasem dodają niektóre sprecyzowania teologiczne, eklezjologiczne i duszpasterskie. Niemniej nie wszystkie one wypowiadają się w tej samej perspektywie i prezentują ten sam poziom doktrynalny³⁸

2. Sakramentalność diakonatu i wynikające z niego implikacje teologiczne

Nie ulega wątpliwości, iż uznanie diakonatu za rzeczywistość sakramentalną pociąga za sobą różne implikacje teologiczne³⁹

Gdyby zanegować sakramentalność diakonatu, to stanowiłby on formę posługi wynikającej jedynie z przyjętego chrztu i reprezentowałby charakter funkcjonalny. Kościół zaś cieszyłby się ogromną zdolnością decydowania odnośnie do konkretnego kształtu diakonatu oraz jego odnowy czy też zniesienia⁴⁰. Poprzez negowanie sakramentalności diakonatu doprowadziłoby się też do zaniknięcia podstawowych racji, które czynią diakonat przedmiotem teologicznej dyskusji.

Sakramentalność diakonatu jest tematem podjętym przez różnych Ojców Soboru Watykańskiego II w drugiej fazie jego trwania. Zdecydowana większość Ojców popierających przywrócenie diakonatu stałego wskazywała jednocześnie na jego

³³ Por. KPK, kan. 236 (kształcenie duchowieństwa); kan. 265–272 (inkardynacja duchownych); kan. 273–289 (obowiązki i prawa duchownych); kan. 290–293 (utrata stanu duchownego); kan. 517 § 2, 757, 764 (przepowiadanie słowa Bożego); kan. 833 nr 6 (wyznanie wiary); kan. 835 § 3, 861 § 1 (szafarz chrztu); kan. 910 § 1, 911 § 2 (szafarz Komunii św.); kan. 1008–1009 (święcenia); kan. 1031 § 2–3, 1032 § 3 (wymogi stawiane kandydatom do święceń); kan. 1035 § 1, 1037 (wstępne wymagania do święceń); kan. 1042 § 1 (nieprawidłowości oraz inne przeszkody); kan. 1050 § 3 (wymagane dokumenty i badania); kan. 1079–1081, 1111, 1116 § 2 (asystowanie przy zawieraniu sakramentu małżeństwa); kan. 1169 § 3 (sakramentalia).

³⁴ Por. *Catechismus Catholicae Ecclesiae*, Città del Vaticano 1997 (*Latina tipica editio*): nr 896, 1142 (celebracja liturgii sakramentów); nr 1256, 1345, 1354, 1369, 1538, 1572–1574, 1579, 1588, 1593, 1596, 1630 (sakrament święceń); nr 1543, 1554, 1569–1571 (święcenia diakonów „dla posługi”).

³⁵ Por. KONGREGACJA EDUKACJI KATOLICKIEJ, *Lestera circolare ai Rev.mi Rappresentanti Pontifici „Come è a conoscenza” sulla formazione dei candidati al diaconato permanente*, Prot. N. 137/69 (16.07.1969), EV 3 (1968–1970) 834–837.

³⁶ Por. WDFDS.

³⁷ Por. KONGREGACJA DS. DUCHOWIEŃSTWA, *Dyrektorium o posłudze i życiu diakonów stałych* (22.02.1998), Watykan 1998 (dalej: DPZDS).

³⁸ Jest to przypadek dwóch ostatnich dokumentów wydanych przez dwie dykasterie watykańskie. Według kard. Pio Laghi, *Wytyczne dotyczące formacji diakonów stałych* mają „charakter pedagogiczny, a nie doktrynalny”. Zdaniem zaś kard. Dario Castrillón, *Dyrektorium o posłudze i życiu diakonów stałych* „pragnie ukazać wskazania praktyczne” (zob. „Osservatore Romano” [11.03.1998], [dalej: OR], s. 6–7).

³⁹ Por. *Il Diaconato: evoluzione e prospettive*, s. 105–118.

⁴⁰ Por. KKK 1084.

sakramentalność⁴¹. Przeciwnicy przywrócenia diakonatu wyrażali, m.in. wątpliwości odnośnie do jego charakteru sakramentalnego⁴².

W *relatio* komisji doktrynalnej podkreśla się, iż fragment Dz 6,1-6 nie mówi w sposób wyraźny o ustanowieniu diakonów⁴³. Ponadto wyjaśnia się, iż bardzo ostrożny sposób uznania sakramentalności diakonatu ma zapobiec stworzeniu wrażenia potępienia tych, którzy mają w tym względzie wątpliwości⁴⁴.

W dokumentach soborowych sakramentalność diakonatu najwyraźniej podkreślona jest w Konstytucji *Lumen gentium*, która stwierdza: „Umocnieni (...) łaską sakramentalną [diakoni] służą Ludowi Bożemu w posłudze liturgii, słowa i miłości, w łączności z biskupem i jego prezbiterami”⁴⁵, oraz w dekrecie *Ad gentes divinitus*, który mówi, iż diakoni skuteczniej wypełniają swoją posługę dzięki sakramentalnej łasce diakonatu⁴⁶.

⁴¹ Por. VatAS II/II, 227n; 314n; 359; 580.

⁴² Por. *tamże*, II/II, 378; 406; 447n.

⁴³ Por. *tamże*, III/1, 260.

⁴⁴ Por. *tamże*; por. też T. CITRINI, *La teologia del diaconato*, w: G. BELLIA (red.), *Il diaconato. Percorsi teologici*, Reggio Emilia 2001, s. 19; G. PHILIPS, *L'Église et son mystère au IIe Concile du Vatican*, Paris 1967, s. 379; J. GALOT, *Teologia del sacerdozio*, Firenze 1981, s. 204.

⁴⁵ KK 29; por. też: S. ZARDONI, *La identità del diaconato permanente*, „Il diaconato in Italia” 58 (1985), s. 33–34; G.P. CIGARINI, *Servire l'eucaristia*, „Il diaconato in Italia” 91–92 (1993), s. 124; M. MARCZEWSKI, *Diakonat stały w dokumentach Soboru Watykańskiego II i posoborowego prawodawstwa Kościoła Powszechnego*, RT 40 (1993), 6, s. 139–141; G. BELLIA, *Una lettura teologica della diaconia ordinata*, w: TENZE (red.), *Il diaconato. Percorsi teologici*, Reggio Emilia 2001, s. 42–43; D. DIANICH, *Per un'identità teologica del diacono: documenti del magistero, problemi e prospettive*, w: BELLIA (red.), *Il diaconato*, s. 66–69; C. ROCCHETTA, *L'identità teologica del diacono nella preghiera di ordinazione*, w: AA. VV., *Il diaconato permanente*, Napoli 1983, s. 75–77; GALOT, *Teologia del sacerdozio*, s. 204; L. SCHEFFCZYK, *Die Verschiedenheit der Dienste: Laien – Diakone – Priester*, Com 6 (1996), s. 506; C. PORRO, *Quale visione di Chiesa per il diaconato?*, „La Rivista del Clero Italiano” 78 (1997), s. 367; CIVETTINI, *Il diaconato, ministero „eccentrico”*, s. 542; A. KERKVOORDE, *Per una teologia del diaconato*, „Il diaconato in Italia” 88 (1992), s. 27–30; O.F. PECCI, *Il nuovo documento della CEI*, „Il diaconato in Italia” 91–92 (1993), s. 7; T. CITRINI, *Mistero e ministero del diaconato*, „Il diaconato in Italia” 91–92 (1993), s. 90–91; S. PALUZZI, *La „diaconia” di Cristo. Diaconi e Laici per la Nuova Evangelizzazione*, w: M. RUSSOTTO (red.), *Discernimento... per „dire Dio” oggi. Corsi di formazione permanente per Presbiteri e Diaconi*, t. II, Palermo 2001, s. 24–25; A. MIRALLES, *«Pascete il gregge di Dio»*. Studi sul ministero ordinato, Roma 2002, s. 226–227; TENZE, *Lo „Status Quaestionis” della teologia del diaconato permanente*, s. 729–732; G. MAGRIN, *Il tempo della diaconia. Fondamenti biblici, patristici, teologici*, w: M. RUSSOTTO (red.), *Ripartire da Cristo... per dare voce al Vangelo. Corsi di formazione permanente per Presbiteri e Diaconi*, t. III, Palermo 2002, s. 26; G.L. MÜLLER, *Können Frauen die sakramentale Diakonenweihe gültig empfangen?*, w: L. SCHEFFCZYK (red.), *Diakonat und Diakonissen*, St. Ottilien 2002, s. 87–91; PETROLINO, *Sacramentalità del diaconato*, s. 20–23; TENZE, *Diakonat. Servizio-missione dal Concilio Vaticano II a Giovanni Paolo II*, Città del Vaticano 2006, s. 107; A. BORRAS, *Jalous pour une théologie du diaconat*, „Esprit et Vie” 112 (2004), 2, s. 5–7; G. VILLATA, *Intercettare le «nuove frontiere» della carità. Ricerca del COP sul diaconato permanente in Italia*, „Orientamenti Pastoral” 7 (2005), s. 14; A. BORRAS, B. POTTIER, *La grazia del diaconato*, Assisi 2005, s. 28–29; S. SANDER, *Das Amt des Diakons. Eine Handreichung*, Freiburg im Br. 2008, s. 106; T. RINCÓN-PÉREZ, *El orden de los clérigos o ministros sagrados*, Navarra 2009, s. 339.

⁴⁶ Por. DM 16; por. też BELLIA, *Una lettura teologica della diaconia ordinata*, s. 43; KERKVOORDE, *Per una teologia del diaconato*, s. 27–28; VILLATA, *Intercettare le «nuove frontiere» della carità. Ricer-*

Po Soborze Watykańskim II Paweł VI w *motu proprio* „*Sacrum diaconatus ordinem*”, przedstawiając naturę teologiczną diakonatu, potwierdza nauczanie soborowe dotyczące łaski diakonatu, dodaje wzmiankę o jego niezmałzalnym „charakterze” (czego nie czynią dokumenty soborowe) i uznaje diakonat za posługę „stałą”⁴⁷

W drugim zaś swoim *motu proprio*, „*Ad pascendum*”, wychodząc naprzeciw życzeniu Soboru, opowiada się za przywróceniem diakonatu stałego jako święcenia pośredniego (*ordo medius*) pomiędzy wyższymi stopniami a pozostałym Ludem Bożym (nie wyklucza przy tym diakonatu jako etapu pośredniego do kapłaństwa). Według papieża, diakonat jest też znakiem lub sakramentem samego Jezusa Chrystusa, który nie przyszedł, aby mu służono, ale aby służyć⁴⁸. Ponadto Paweł VI używa w stosunku do diakonatu znane już określenia *sacra ordinatio* i *sacro ordo*⁴⁹

Jan Paweł II, kontynuując naukę Soboru Watykańskiego II i Pawła VI, naucza, iż diakoni stali, wsparci łaską sakramentalną, służą Ludowi Bożemu, we wspólnocie z biskupem i jego prezbiterium, sprawując posługę liturgii, przepowiadania i miłosierdzia⁵⁰.

Do sakramentalności diakonatu nawiązuje także Kodeks Prawa Kanonicznego w kan. 1008–1009. Ukazuje on diakonat jako jeden z trzech stopni święceń oraz jako rzeczywistość sakramentalną, ustanowioną przez Boga, czyniącą z diakonów świętych szafarzy.

Katechizm Kościoła Katolickiego odnosi się do sakramentalności diakonatu, gdy ukazując sakrament święceń, interpretuje święcenia jako akt sakramentalny, pozwalający wykonywać „świętą władzę”, pochodzącą wyłącznie od Jezusa Chrystusa⁵¹. Sakramentalność diakonatu zostaje wzmocniona, gdy Katechizm stwierdza, iż sakrament święceń naznacza diakonów „pieczęcią” („charakterem”), której nikt nie może usunąć i która upodabnia ich do Chrystusa, diakona i sługi wszystkich⁵².

ca del COP sul diaconato permanente in Italia, s. 14–15; G. BONICELLI, *Il diaconato permanente nella vita pastorale del nostro tempo*, „Orientamenti Pastoralisti” 7 (2005), s. 76; PETROLINO, *Sacramentalità del diaconato*, s. 20; TENŽE, *Diaconato. Servizio-missione dal Concilio Vaticano II a Giovanni Paolo II*, s. 108; RINCÓN-PÉREZ, *El orden de los clérigos o ministros sagrados*, s. 339–340.

⁴⁷ Por. PAWEŁ VI, *Motu proprio* „*Sacrum diaconatus ordinem*”, 698; por. też S. ZARDONI, *Il diaconato permanente nel Concilio Vaticano II e nel magistero seguente*, „Rivista di Scienze Religiose” 6 (1992), 1, s. 155.

⁴⁸ Por. PAWEŁ VI, *Motu proprio* „*Ad pascendum*”, 535; por. też BELLIA, *Una lettura teologica della diaconia ordinata*, s. 44.

⁴⁹ Por. PAWEŁ VI, *Motu proprio* „*Ad pascendum*”, 534, 536, 537.

⁵⁰ Por. JAN PAWEŁ II, *Discorso ai diaconi permanenti in Italia* (16.03.1985), nr 1, „Insegnamenti” 8 (1985), 1, s. 648; TENŽE, *Discorso ai diaconi permanenti di Detroit* (19.09.1987), nr 1–2, „Insegnamenti” 10 (1987), 3, s. 656–657; TENŽE, *Funkcje diakona w postudze duszpasterskiej. Katecheza podczas Audiencji Generalnej* (13.10.1993), nr 1, *OsRomPol* 1 (1994), s. 39; TENŽE, *Discorso all'Assemblea Plenaria della Congregazione per il Clero* (30.11.1995), nr 3, „Insegnamenti” 18 (1995), 2, s. 1286.

⁵¹ Por. KKK, nr 1588; por. też PH. GOYRET, *Chiamati, consacrati, inviati. Il sacramento dell'Ordine*, Città del Vaticano 2003, s. 158–159; D. MONGET, *Le diaconat: évolution et perspectives*, „Prêtres diocésain” 14 (2004), s. 226.

⁵² Por. KKK, nr 1570.

Ponadto sakramentalność diakonatu potwierdzają w sposób bardzo wyraźny *Wytyczne dotyczące formacji diakonów stałych*. Czynią to w perspektywie teologii wspólnej sakramentowi święceń i mając na uwadze znamię (charakter), którym on naznacza diakonów⁵³

Wreszcie, zdaniem wielu współczesnych teologów, sakramentalność diakonatu wynika z rytu święceń. Istotnie, wskazuje on na władzę wpływającą z udzielonych święceń i na udzielenie łaski potrzebnej do jej wykonywania⁵⁴.

2.1. Ścisła więź diakonatu z Chrystusem

Z tej racji, iż diakonat jest rzeczywistością sakramentalną, musi on pochodzić od Chrystusa⁵⁵. Kościół sam z siebie nie ma bowiem mocy ustanawiania sakramentów ani też udzielania im zbawczej skuteczności⁵⁶. Chrystologiczne pochodzenie diakonatu stanowi prawdę teologicznie niezbędną dla uznania jego sakramentalności. Ponadto pozwala to zrozumieć różne próby teologiczne, usiłujące ukazać bezpośredni związek diakonatu z samym Chrystusem, zarówno na podstawie relacji z misją Apostołów⁵⁷, jak i relacji z faktem umycia nóg Apostołom w czasie Ostatniej Wieczerzy⁵⁸. To jednak nie pozwala twierdzić, iż Chrystus bezpośrednio „ustanowił” diakonat jako stopień sakramentu święceń.

W historycznym ukształtowaniu się diakonatu decydującą rolę odegrał Kościół. Tezę tę potwierdziła opinia, dzisiaj pozostająca w mniejszości, utożsamiająca

⁵³ WDFDS, nr 7: „Diakoniat, jako stopień święceń, wyciska na tych, którzy go przyjmują, znamię i udziela specjalnej łaski sakramentalnej. Znamię diakonatu jest znakiem upodabniająco wyróżniającym, wyciśniętym w sposób niezatarty na duszy wyświęconego, który upodabnia go do Chrystusa–diakona, sługi wszystkich”

⁵⁴ Por. K. STANIECKI, *Diakoniat w głównych tekstach święceń*, RT 48 (2001), 2, s. 53; ROCCHETTA, *L'identità teologica del diacono nella preghiera di ordinazione*, s. 63–84; L. MANGANINI, *Il diaconato permanente nelle Chiese italiane*, „La Rivista del Clero Italiano” 69 (1988), s. 100–102; J. LÉCUYER, *La grazia dell'ordinazione diaconale*, w: *Il diaconato permanente*, s. 92.

⁵⁵ Por. E. MALNATI, *I ministeri nella Chiesa*, Milano 2008, s. 207.

⁵⁶ KKK, nr 1127–1128: „Sakramenty godnie celebrowane w wierze udzielają łaski, którą oznaczają. Są one skuteczne, ponieważ działa w nich sam Chrystus: to On chrzci, to On działa w swoich sakramentach, aby udzielać łaski, jaką oznacza sakrament. (...) Taki jest sens stwierdzenia Kościoła, że sakramenty działają *ex opere operato* (dosłownie: «przez sam fakt spełnienia czynności»), czyli mocą zbawczego dzieła Chrystusa, dokonanego raz na zawsze”

⁵⁷ *Tamże*, nr 1536: „Sakrament święceń jest sakramentem, dzięki któremu postanie, powierzone przez Chrystusa Apostołom, nadal jest spełniane w Kościele aż do końca czasów. Jest to więc sakrament posługi apostołskiej. Obejmuje on trzy stopnie: episkopat, prezbitera i diakonat”

⁵⁸ Odnoszenie do aplikacji do diakonów fragmentu biblijnego mówiącego o umywaniu Apostołom nóg przez Chrystusa — por. *Didascalia Apostolorum*, III, 13, DCA I, 214; H. WASSERSCHLEBEN, *Die irische Canonensammlung*, Leipzig 1885, s. 26: *Diaconus [fuit] Christus, quando lavit pedes discipulorum*; K. RAHNER, R. VORGRIMLER, *Diaconia in Christo. Über die Erneuerung des Diakonates*, Freiburg – Basel – Wien 1962, s. 104. W ostatnim czasie W. Kasper dostrzega w umywaniu nóg i w słowach Jezusa: „Datem wam bowiem przykład, abyście i wy tak czynili, jak Ja wam uczynitem” (J 13,15) *die Stiftung des Diakonats (Der Diakon in ekklesiologischer Sicht angesichts der gegenwärtigen Herausforderungen in Kirche und Gesellschaft*, *Diaconia* XP 32 [1997], 3–4, s. 22).

ustanowienie „Siedmiu” (por. Dz 6,1-6) z powołaniem pierwszych diakonów⁵⁹, a także studia egzegetyczne i teologiczne poświęcone złożonemu rozwojowi historycznemu posług i charyzmatów, aż do ukształtowania się struktury trzystopniowej sakramentu święceń: episkopatu, prezbiteratu i diakonatu⁶⁰. Ostrożne wypowiedzi Soboru Trydenckiego (*divina ordinatione*) i Soboru Watykańskiego II (*divinitus institutum [...] iam ab antiquo*)⁶¹ wskazują na trudności w pełnym utożsamieniu działania Chrystusa i Kościoła odnośnie do sakramentów, jak również sygnalizują ogromną złożoność faktów historycznych.

2.2. „Charakter” („znamię” lub „pieczęć”) sakramentalny diakonatu i „upodobnienie” do Chrystusa

Sobór Watykański II nie wypowiada się w sposób wyraźny na temat „charakteru” sakramentalnego diakonatu. Czynią to natomiast dokumenty posoborowe. Istotnie mówią one o „niezmażalnym charakterze” związanym z formą posługi stałej wykonywanej przez diakona⁶², o „pieczęci”, której nikt nie może usunąć i upodob-

⁵⁹ Interpretacja egzegetyczna upatrująca we fragmencie Dz 6,1-6 początki diakonatu pojawia się w tekstach patrystycznych. Ireneusz, jako pierwszy, widzi w wyświęceniu „Siedmiu” początek diakonatu (por. *Adversus haereses*, I, 26, 3; III, 10).

⁶⁰ Rozróżnienie trzech stopni sakramentu święceń pojawia się wyraźnie w epoce poapostolskiej. Po raz pierwszy występuje ono u Ignacego Antiocheńskiego (*Epistula ad Philadelphenses*, Wstęp, PA I, 265: tłum. pol. A. Świderkówna, *Pierwsi świadkowie*, s. 163: „Jesteście radością moją wieczną i trwałą, zwłaszcza jeśli wszyscy pozostajecie w jedności z biskupem, jego kapłanami i diakonami, wyznaczonymi po myśli Jezusa Chrystusa, których On według własnej woli umocnił i utwierdził swoim Duchem Świętym”; *Epistula ad Magnesios*, VI, 1, PA I, 235: tłum. pol. A. Świderkówna, *Pierwsi świadkowie*, s. 145: „Starajcie się wszystko czynić w zgodzie Bożej pod kierunkiem biskupa, który zastępuje wam Boga, kapłanów zastępujących radę Apostołów i moich najdroższych diakonów, mających udział w posłudze Jezusa Chrystusa”; *tamże*, XIII, 1–2, PA I, 241: tłum. pol. A. Świderkówna, *Pierwsi świadkowie*, s. 148–149: „razem z waszym wielce godnym biskupem, drogocennym wieńcem duchowym waszych kapłanów i waszymi miłymi Bogu diakonami. Bądźcie poddani biskupowi i sobie wzajemnie, jak Jezus Chrystus według ciała był poddany Ojcu, Apostołowie zaś Chrystusowi, Ojcu i Duchowi, aby jedność była zarazem cielesna i duchowa”; *Epistula ad Trallianos*, VII, 2, PA I, 247–249: tłum. pol. A. Świderkówna, *Pierwsi świadkowie*, s. 153: „Kto czyni coś bez biskupa, kapłanów i diakonów, ten nie ma czystego sumienia”; *Epistula ad Polycarpum*, VI, 1, PA I, 293: tłum. pol. A. Świderkówna, *Pierwsi świadkowie*, s. 179: „Ofiaruję moje życie za tych, którzy są poddani biskupowi, kapłanom i diakonom — i obym mógł dotrzeć z nimi uczestnictwa w Bogu!”. Odnośnie do tej problematyki por. E. DASSMANN, *Ämter und Dienste in der frühchristlichen Gemeinden*, Bonn 1994; E. CATTANEO, *I ministeri della Chiesa antica. Testi patristici dei primi tre secoli*, Milano 1977.

⁶¹ Por. stwierdzenie KK 28: „Tak oto kościelne posługiwanie, ustanowione przez Boga, jest sprawowane na różnych stopniach święceń przez tych, którzy już od starożytności noszą nazwę biskupów, prezbiterów i diakonów”, nawiązując do nauczania Soboru Trydenckiego *Doctrina de sacramento ordinis*, rozdz. 2 (H. DENZINGER, DS, nr 1765: *in Ecclesiae ordinatissima dispositione plures et diversi essent ministrorum ordines [...] ab ipso Ecclesiae initio; tamże*, nr 1776: *hierarchiam, divina ordinatione institutam, quae constat ex episcopis, presbyteris et ministris*).

⁶² Por. PAWEŁ VI, *Motu proprio „Sacrum diaconatus ordinem”*, 698; por. też JAN PAWEŁ II, *Discorso all'Assemblea Plenaria della Congregazione per il Clero*, nr 3, „Insegnamenti” 18 (1995), 2, s. 1286.

niającej diakona do Chrystusa „diakona”⁶³, oraz o „znamieniu upodabniająco wyróżniającym, wyciśniętym w sposób niezatarty na duszy wyświęconego, który upodabnia go do Chrystusa–diakona, sługi wszystkich”⁶⁴. Nauczanie o „charakterze” diakonatu odpowiada w pełni nauczaniu o jego sakramentalności i stanowi wyraźne zastosowanie do niego nauki Soboru Trydenckiego odnośnie do sakramentu święceń⁶⁵. To nauczanie opiera się na świadectwie tradycji teologicznej⁶⁶, potwierdza wierność Boga w stosunku do udzielonych darów, przywołuje niepowtarzalność sakramentu i stałość posługi kościelnej⁶⁷. Ponadto przyznaje diakonatowi ważne znaczenie teologiczne, które uniemożliwia zredukowanie go do rzeczywistości czysto funkcjonalnej.

Wspomniane nauczanie wymaga jednak dalszych wyjaśnień teologicznych, które odpowiedziałyby na niektóre istotne pytania. Jak rozumieć zastosowanie do diakonatu rozróżnienia „istotą, a nie tylko stopniem”, które *Lumen gentium* w nr. 10, stanowi pomiędzy kapłaństwem wspólnym wiernych i kapłaństwem służebnym, czyli hierarchicznym? Jak dokładnie określić, przy zachowaniu jedności sakramentu, szczególnie charakter diakonatu w stosunku do charakteru właściwego kapłaństwu i episkopatowi? Jakich należy użyć środków, aby odróżnić symbolicznie upodobnienie specyficzne diakonatu, prezbiteratu i episkopatu do Chrystusa?

Sobór Watykański II nie używa słownictwa określającego upodobnienie diakona do Chrystusa, ale stosuje wyrażenia, które wskazują na sakramentalność diakonatu⁶⁸. Ponadto mówi o specjalnym uczestnictwie diakonów w posłannictwie i łasce Najwyższego Kapłana⁶⁹. Paweł VI w *motu proprio* „*Ad pascendum*” uważa diakonat stały za znak i sakrament samego Chrystusa⁷⁰. Katechizm Kościoła Katolickiego odwołuje się z kolei do terminologii określającej upodobnienie diakona

⁶³ Por. KKK 1570; por też JAN PAWEŁ II, *Discorso all'Assemblea Plenaria della Congregazione per il Clero*, nr 3, s. 1286.

⁶⁴ WDFDS, nr 7.

⁶⁵ DS, nr 1767: *Quoniam vero in sacramento ordinis, sicut et in baptismo et confirmatione, character imprimitur [can. 4], qui nec deleri nec auferri potest: merito sancta Synodus damnat eorum sententiam, qui asserunt, Novi Testamenti sacerdotes temporariam tantummodo potestatem habere, et semel rite ordinatos iterum laicos effici posse, si verbi Dei ministerium non exercent [can. 1].*

⁶⁶ Por. TOMASZ Z AKWINU, *In IV Sent.*, d. 7, q. 2 ad 1; *Summa theologiae*, III, q. 63, a. 3.

⁶⁷ DPZDS choć nie czyni wyraźnej aluzji do nauczania o „charakterze”, to odnośnie do diakonatu stwierdza w nr 21: „Święcenia raz ważnie przyjęte nigdy nie tracą ważności. Jednakże utrata stanu diakańskiego może mieć miejsce zgodnie z tym, co zawarte jest w przepisach prawa kanonicznego”

⁶⁸ KK 29: „Umocnieni bowiem łaską sakramentalną”; DM 16: „aby skuteczniej wypełniali oni swoją posługę dzięki sakramentalnej łasce diakonatu”

⁶⁹ KK 41: „Uczestnikami posłannictwa i łaski Najwyższego Kapłana są też w szczególności w sposób spełniający posługi na niższym stopniu święceń, przede wszystkim diakoni, którzy służąc misterium Chrystusa i Kościoła, powinni zachować siebie czystymi od wszelkiego grzechu i podobać się Bogu oraz starać się o wszelkie dobro wobec ludzi (por. 1 Tm 3,8-10.12n)”

⁷⁰ Por. PAWEŁ VI, *Motu proprio* „*Ad pascendum*”, 516.

do Chrystusa i łączy je z nauczaniem o charakterze sakramentalnym diakonatu⁷¹. Wreszcie *Wytyczne dotyczące formacji diakonów stałych* mówią o upodobnieniu do Chrystusa–Sługi i łączą go z wylaniem Ducha Świętego⁷².

2.3. Działanie diakona *in persona Christi Capitis*?

W dokumentach Soboru Watykańskiego II wyrażenie *in persona Christi Capitis* ma różne zastosowanie.

Jest używane w odniesieniu do całej posługi biskupa lub też do jednej z jej właściwych funkcji⁷³

Szczególnie znaczące jest zastosowanie wspomnianego wyrażenia do najważniejszej z posług prezbitera, tj. posługi eucharystycznej⁷⁴. Przewodniczenie Eucharystii i konsekracja eucharystyczna stanowią bowiem jego wyłączną kompetencję⁷⁵. Wyrażenie *in persona Christi Capitis* może dotyczyć całego posługiwania prezbitera, który jest uosobieniem Chrystusa Głowy, lub może odnosić się do konkretnych jego funkcji⁷⁶.

Żaden natomiast dokument soborowy nie stosuje wyrażenia *in persona Christi Capitis* w sposób wyraźny do funkcji diakańskich.

Taką aplikację wspomnianego wyrażenia dopuszczał Kodeks Prawa Kanonicznego. Kan. 1008 stwierdza:

Na mocy ustanowienia Bożego, przez sakrament kapłaństwa niektórzy spośród wiernych, naznaczeni w nim niezatartym charakterem, są ustanawiani świętymi szafarzami; są oni mianowicie konsekrowani i przeznaczeni ażeby — każdy odpowiednio do swojego stopnia, wypełniając w osobie Chrystusa–Głowy zadania nauczania, uszczęcania i kierowania — byli pasterzami Ludu Bożego.

Na podstawie tak sformułowanego kanonu wnioskowano, iż jeśli wyrażenie takie stosuje się do całego sakramentu święceń, dającego uczestnictwo w potrójnej posłudze Chrystusa i obejmującego trzy stopnie, to można powiedzieć, iż także

⁷¹ KKK, nawiązując do KK 41 i DM 16, w nr. 1570 naucza: „Diakoni uczestniczą w specjalny sposób w posłaniu i łasce Chrystusa. Sakrament święceń naznacza ich pieczęcią («charakterem»), której nikt nie może usunąć. Upodobnia ich ona do Chrystusa, który stał się «diakonem», to znaczy sługą wszystkich”

⁷² WDFDS, nr 5: „Diakoniat zostaje udzielony przez specjalne wylanie Ducha Świętego («wyświęcenie»), które upodabnia przyjmującego te święcenia do Chrystusa, Pana i Sługi wszystkich (...). Diakon jako uczestnik jedynej posługi kościelnej jest w Kościele specjalnym znakiem sakramentalnym Chrystusa–Sługi”; *tamże*, nr 7: „Znamię diakonatu jest znakiem upodabniającym wyróżniającym, wyciśniętym w sposób niezatarty na duszy wyświęconego, który upodabnia go do Chrystusa–diakona, sługi wszystkich”

⁷³ Por. KK 21, 25, 27.

⁷⁴ Por. *tamże*, nr 10.

⁷⁵ Por. F.G. BRAMBILLA, *Per una teologia del ministero ordinato*, w: E. CAPPELLINI (red.), *Episcopato, presbiterato, diaconato. Teologia e diritto canonico*, Milano 1988, s. 17–18.

⁷⁶ Por. DP 2, 12; DM 39; KL 33; JAN PAWEŁ II, *Pastores dabo vobis. Adhortacja apostołska o formacji kapłanów we współczesnym świecie* (25.03.1992) (dalej: PDV), nr 20–22.

diakon działa *in persona Christi Capitis*. W tym samym duchu nauczał Katechizm Kościoła Katolickiego⁷⁷ Tego zdania są też niektórzy współcześni teologowie⁷⁸.

Benedykt XVI, mocą *motu proprio* „*Omnium in mentem*”, z 26 października 2009 r., dokonał m.in. modyfikacji kanonów 1008 i 1009 Kodeksu Prawa Kanonicznego, dotyczących świętych szafarzy, aby dostosować je do zmienionej treści nr. 1581 Katechizmu Kościoła Katolickiego. Istotnie, jak zauważa F. Coccopalmerio, aby uniknąć przypisania diakonom zdolności działania *in persona Christi Capitis*, zarezerwowanej wyłącznie biskupom i prezbiterom, Kongregacja Nauki Wiary uznała za konieczne wprowadzenie zmiany treści nr. 1581 Katechizmu Kościoła Katolickiego w jego wydaniu typicznym. W konsekwencji numer ten stwierdza: *Ab eo (= Christo) Episcopi et presbiteri missionem et facultatem agendi in persona Christi Capitis accipiunt, diaconi vero vim populo Dei serviendi in «diaconia» liturgiae, verbi et caritatis*. 9 października 1998 r. Jan Paweł II zaaprobował wspomnianą zmianę i zarządził, aby zostały do niej dostosowane także odpowiednie kanony Kodeksu Prawa Kanonicznego⁷⁹

Tak więc zmodyfikowany przez *motu proprio* „*Omnium in mentem*” kan. 1008 brzmi obecnie:

Na mocy ustanowienia Bożego, przez sakrament kapłaństwa niektórzy spośród wiernych, naznaczeni w nim niezatartym charakterem są ustanawiani świętymi szafarzami; są oni mianowicie konsekrowani i przeznaczeni, ażeby odpowiednio do swojego stopnia służyć ludowi Bożemu, z nowego i szczególnego tytułu⁸⁰

Kanon ten, nawiązując do trzech stopni sakramentu święceń, nie stwierdza już, że wspomniany sakrament daje przyjmującemu go władzę działania w osobie Chrystusa Głowy, lecz ogranicza się do stwierdzenia, w formie ogólnej, iż wyświęcony jest przeznaczony do służenia Ludowi Bożemu na mocy nowego i specyficznego tytułu.

⁷⁷ KKK, nr 1581: „Sakrament święceń przyjmującego go upodabnia do Chrystusa dzięki specjalnej łasce Ducha Świętego, czyniąc go narzędziem Chrystusa dla Jego Kościoła. Święcenia uzdalniają go, by mógł działać jako przedstawiciel Chrystusa, Głowy Kościoła, w Jego potrójnej funkcji kapłana, proroka i króla”

⁷⁸ Por. G. KÖNIG, *Diakonat, ein ungeklärtes Amt?*, *Diaconia* XP 30 (1995), 3–4, s. 47–54; J. NIEWIADOMSKI, *Notwendige, weil Notwendende Diakoninnenweihe*, *ThPQ* 144 (1966), 4, s. 339–348; KASPER, *Der Diakon in ekklesiologischer Sicht angesichts der gegenwärtigen Herausforderungen in Kirche und Gesellschaft*, s. 13–33; N. LASH, *Im Dienste der Heimkehr: Überlegungen zur Theologie des Diakonats*, *Diaconia* XP 33 (1998), 3–4, s. 133–154; S. ZARDONI, *La identità del diacono permanente*, „*Il diaconato in Italia*” 58 (1985), s. 32–34; TENZE, *I diaconi nella Chiesa. Ricerca storica e teologica sul diaconato*, Bologna 1991², s. 117; A. GRAU, *Diaconie du Christ. De l’analogie pratique à la catégorie théologique*, *ComF* 26 (2001), 2, s. 29–51; BELLIA, *Una lettura teologica della diaconia ordinata*, s. 51–55; P. GOYRET, *L’identità teologica del diaconato (I parte)*, „*Sacrum Ministerium*” 2 (2001), s. 86–88; TENZE, *L’identità teologica del diaconato (I parte)*, „*Sacrum Ministerium*” 1 (2002), s. 29–30.

⁷⁹ Por. F. COCCOPALMERIO, *Le ragioni di due interventi*, *OsRomI* (16.12.2009), s. 7.

⁸⁰ BENEDYKT XVI, *Motu proprio* „*Omnium in mentem*”, art. 1, *OsRomPol* 5 (2010), s. 14.

W wyniku powyższej modyfikacji kan. 1009 został rozszerzony o nowy, trzeci paragraf. Mówi on:

Ci, którzy zostali ustanowieni biskupami lub prezbiterami, otrzymują misję i władzę działania w osobie Chrystusa–Głowy, natomiast diakoni zostają ustanowieni po to, by służyli Ludowi Bożemu poprzez diakonię liturgii, słowa i miłości⁸¹

Paragraf ten, wskazując na różnicę między stopniami sakramentu święceń, stwierdza wyraźnie, iż na mocy przyjętych święceń jedynie biskupi i prezbiterzy otrzymują misję i uprawnienie działania w osobie Chrystusa Głowy, podczas gdy diakoni otrzymują moc służenia Ludowi Bożemu w posłudze liturgii, słowa i miłości.

Zmodyfikowaną przez Katechizm Kościoła Katolickiego i Kodeks Prawa Kanonicznego interpretację wyrażenia *in persona Christi Capitis* odnoszącego się do świętych szafarzy, reprezentują ci wszyscy teologowie, którzy ograniczają jego stosowanie wyłącznie do funkcji „kapłańskich”, w szczególności do przewodniczenia i konsekracji Eucharystii⁸².

2.4. Działanie diakona *in persona Christi Servi* jako specyfika diakonatu

Działanie diakona *in persona Christi Servi* wskazuje na aspekt „służebny” posługi diakonańskiej. W Chrystusie „Słudze” znajduje ona swoją właściwą charakterystykę czy też szczególny element odróżniający od innych posług. Tego typu interpretacja posługi diakonów pojawia się w najnowszych dokumentach kościelnych⁸³ i w niektórych rozprawach teologicznych⁸⁴. W jej akceptacji pojawiają się jednak pewne trudności. Nie wynikają one z przypisywania fundamentalnego znaczenia charakteru służebnego każdemu stopniowi święceń, lecz z czynienia z tego charak-

⁸¹ Tamże, art. 3, OsRomPol 5 (2010), s. 14.

⁸² Por. MIRALLES, «*Pascete il gregge*». *Studi sul ministero ordinato*, s. 230–231; TENZE, „*Lo Status Quaestionis*” della teologia del diaconato permanente, 719–724; BORRAS, *Jalous pour une théologie du diaconat*, s. 7–10; M. CANCOUÉT, B. VIOLLE, *I diaconi. Vocazione e missione*, Bologna 1992, s. 68.

⁸³ Przykładowo: WDFDS podkreślają równoczesne upodobnienie diakona do „Chrystusa, Pana i Sługi wszystkich” i uważają je za „specjalny znak sakramentalny Chrystusa–Sługi” (nr 5). Z kolei Jan Paweł II stwierdza, iż diakon w swoim stopniu uosabia Chrystusa — sługę Ojca, uczestnicząc w potrójnej funkcji sakramentu święceń (por. JAN PAWEŁ II, *Discorso ai diaconi permanenti in Italia*, nr 2, „Insegnamenti” 8 [1985], 1, s. 649); *Il Diaconato: evoluzione e prospettive*, s. 7–8.

⁸⁴ Por. MIRALLES, «*Pascete il gregge di Dio*». *Studi sul ministero ordinato*, s. 231–232; Y.M. CONGAR, *Les ministères dans l'Église*, „Cahiers Saint Dominique” 128 (1972), s. 436; P. HÜNERMANN, *Diakonat — Ein Beitrag zur Erneuerung des kirchlichen Amtes*, *Diaconia* XP 9 (1974), 1, s. 3–52; E. COSTA, *O przywrócenie statego urzędu diakona*, „*Novum*” 4–5 (1979), s. 162–165; ZARDONI, *La identità del diacono permanente*, s. 34, 37–38; ROCCHETTA, *L'identità teologica del diacono nella preghiera di ordinazione*, s. 80–82; PERTROLINO, *Sacramentalità del diaconato*, s. 23; R. BUCCOLINI, *I diaconi: icone viventi dell'amore di Dio per i poveri*, „*Il diaconato in Italia*” 110 (1998), s. 10–11; J.PH. HUET, *Le «Ministère Ordonné» chez Yves Marie-Joseph Congar*, Roma 2003; GOYRET, *L'identità teologica del diaconato (II parte)*, s. 39; M. HAUKE, *Die Diskussion um den Diakonat der Frau. Eine kritische Bilanz*, w: SCHEFFCZYK (red.), *Diakonat und Diakonissen*, s. 37–40; G.P. CIGARINI, *Il diaconato. Prospettiva teologica e pastorale*, Reggio Emilia 2002, s. 65–66; G. GONNEAUD, *Le sacramentalité du ministre diaconal*, RTL 36 (2005), s. 9.

teru kryterium specyficznego posługi diakańskiej. Powstaje pytanie: Czy można rozdzielić „bycie głową” i jednocześnie „służbę” w reprezentowaniu Chrystusa, aby uczynić z każdej z tych kategorii zasadę specyficzną odmienności? Chrystus Pan jest zarówno najwyższym Sługą, jak i sługą wszystkich⁸⁵

W tym kontekście należy zauważyć, iż funkcje biskupa⁸⁶ i prezbitera, mające charakter przewodnictwa oraz reprezentujące Chrystusa Głowę, Pasterza i Oblubieńca Kościoła, ukazują w sposób widzialny również Chrystusa Sługę⁸⁷ i wymagają, aby były pełnione służebnie. Dlatego wydaje się problematyczne oddzielanie funkcji o charakterze przewodnictwa od służebnych i przyjęcie jako kryterium odróżniającego diakona reprezentowanie przez niego wyłącznie Chrystusa Sługę. Ponieważ służba stanowi charakterystykę wspólną każdego stopnia święceń⁸⁸, należałoby sądzić, iż w diakonacie ma ona znaczenie dominujące⁸⁹. W tym kontekście, aby uniknąć skrajnych interpretacji teologicznych, należy mieć na uwadze jedność osoby Chrystusa, jedność sakramentu święceń i charakter symboliczny charakterystycznych słów: „głowa”, „sługa”, „pasterz” i „oblubieniec”

2.5. Diakonat w perspektywie episkopatu rozumianego jako *plenitudo sacramenti ordinis*

Sobór Watykański II stwierdził w sposób autentyczny i jasny sakramentalność biskupstwa oraz uznał go „za pełnię sakramentu święceń”⁹⁰. Prezbiterzy, choć nie posiadają takiej „pełni”, to jednak uczestniczą w jedynym kapłaństwie Chrystusa oraz w Jego zbawczej misji. Współpracują oni z biskupami i zależą od nich w wypełnianiu duszpasterskiej posługi⁹¹. Powstaje pytanie: Jakie znaczenie teologiczne należy przypisać diakonatowi we wspomnianej perspektywie?

⁸⁵ KK 29 i WDFDS, nr 5, odnoszą do diakonów słowa św. Polikarpa, w których biskup Smyrny określa Chrystusa jako Pana i Sługę: „Powinni być [diakoni] tolerancyjni w każdej sprawie, miłosierni, gorliwi. Niech postępują w prawdzie Pana, który stał się sługą (diákonos) wszystkich” (*Epistula ad Philippenses*, V, 2, PA I, 302–303).

⁸⁶ Odnosnie do posługi biskupów KK w nr. 24 stwierdza: „Ta zaś misja, którą Pan powierzył pasterzom swego ludu, jest prawdziwą służbą, wymownie nazwaną w Piśmie Świętym «diakonią», czyli posługiwaniem (por. Dz 1,17.25; 21,19; Rz 11,13; 1 Tm 1,12)”

⁸⁷ Por. PDV, nr 21.

⁸⁸ KKK, nr 876: „Z naturą sakramentalną posługi kościelnej jest wewnętrznie związany jej «charakter służebny». Istotnie, całkowicie zależąc od Chrystusa, który posyła i wyposaża we władzę, pełniący posługę są rzeczywiście «sługami Chrystusa» (Rz 1,1), na obraz Chrystusa, który dobrowolnie przyjął «postać sługi» (Flp 2,7). Ponieważ słowo i łaska, których są szafarzami (*ministri*), nie należą do nich, ale są słowem i łaską Chrystusa, który powierzył im je dla innych, stają się oni dobrowolnie sługami wszystkich”

⁸⁹ Por. SANDER, *Das Amt des Diakons. Eine Handreichung*, s. 21.

⁹⁰ KK 21.

⁹¹ Por. *tamże*, nr 28.

2.5.1. Jedność sakramentu święceń

Stwierdzenie jedności sakramentu święceń można uznać za przynależące do wspólnego dziedzictwa teologicznego począwszy od XII w., kiedy to powstał problem sakramentalności różnych stopni święceń⁹².

Jedność ta została podtrzymana przez Sobór Watykański II w nauczaniu dotyczącym różnych stopni święceń, poprzez które realizowane jest posługiwanie kościelne. Wśród nich Sobór wymienia również diakonat⁹³

Dokumenty posoborowe kontynuują nauczanie soborowe. Trudności pojawiają się nie tyle w stosunku do samego stwierdzenia jedności sakramentu święceń, ile raczej odnośnie do teologicznego sposobu jej uzasadnienia.

Tradycyjnie jedność sakramentu święceń wyjaśnia się relacją, właściwą każdemu jego stopniowi, do sakramentu Eucharystii⁹⁴

Po Soborze Watykańskim II wydaje się, iż w uzasadnianiu jedności sakramentu święceń należy pójść inną drogą. Trzeba wyjść od refleksji dostrzegającej w biskupstwie „pełnię” sakramentu święceń i fundament jego jedności⁹⁵

2.5.2. „Profil” i „konsystencja” diakonatu

Sobór Watykański II oraz dokumenty posoborowe nauczają, iż kapłaństwo służebne jest hierarchiczne⁹⁶, a sakrament święceń obejmuje różne „stopnie”. Diakoni w skali hierarchicznej stanowią stopień „niższy” w stosunku do biskupów i prezbiterów⁹⁷. Jedność wewnętrzna sakramentu święceń powoduje, iż każdy stopień „na swój sposób” uczestniczy w potrójnych „zadaniach” wynikających z tego sakramentu, zgodnie ze schematem gradacji zstępującej, w której stopień wyższy zawiera i przewyższa całą rzeczywistość i funkcje stopnia niższego. „Uczestnictwo” hierarchiczne i stopniowe w tym samym sakramencie kwalifikuje diakona jako tego, który w swojej posłudze zależy od biskupa i prezbitera.

Trudność przyznania diakonatowi stałemu właściwego profilu i konsystencji we wspomnianym schemacie hierarchicznym wpłynęła na zaproponowanie innych modeli interpretacyjnych.

⁹² Sobór Trydencki mówi o sakramencie święceń, zakładając jego jedność, podobnie jak w przypadku chrztu i bierzmowania (por. DS, nr 1767).

⁹³ Por. KK 28.

⁹⁴ Por. TOMASZ Z AKWINU, *Summa theologiae*, III, *Suppl.*, q. 37, a 2 resp.

⁹⁵ Por. *Il Diaconato: evoluzione e prospettive*, s. 120.

⁹⁶ Por. KK 10.

⁹⁷ Por. *tamże*, nr 29a; por. też JAN PAWEŁ II, *Discorso ai diaconi in Italia*, s. 648; TENŹE, *Funkcje diakona w posłudze duszpasterskiej. Katecheza podczas Audiencji Generalnej*, s. 39; TENŹE, *Discorso all'Assemblea Plenaria della Congregazione per il Clero*, s. 1286; SANDER, *Das Amt des Diakons. Eine Handreichung*, s. 21; HUET, *Le «Ministère Ordonné» chez Yves Marie-Joseph Congar*, s. 125–127; C. DELPERO, *La Chiesa del Concilio. L'ecclesiologia nei documenti del Vaticano II*, Firenze 1986, s. 84–86; FERRARO, *Ministri di salvezza*, s. 228–229.

Oczywiście, wydaje się nie do pogodzenia z nauczaniem soborowym rozpatrywanie biskupstwa, prezbiteratu i diakonatu jako trzech rzeczywistości sakramentalnych całkowicie autonomicznych, istniejących obok siebie i równych sobie. Jedność sakramentu święceń byłaby wtedy poważnie naruszona, a to z kolei uniemożliwiłoby określenie biskupstwa jako „pełni” sakramentu. Stąd niektóre współczesne studia teologiczne przypisują duże znaczenie starożytnym źródłom i rytom święceń, ukazującym diakonat jako „posługę biskupowi”. Relacja bezpośrednia diakonatu do posługi biskupiej uczyniłaby z diakonów naturalnych współpracowników biskupa⁹⁸. To z kolei dałoby im większą możliwość wykonywania zadań o charakterze ponadparafialnym i diecezjalnym.

W takiej perspektywie nowego spojrzenia wymagałaby relacja diakonatu stałego do prezbiteratu. Według niektórych, zarówno prezbiterzy, jak i diakoni znajdowałyby się na poziomie symetrycznym w stosunku do „pełni” sakramentu stanowionej przez posługę biskupią. Taka koncepcja byłaby potwierdzona przez starożytną praktykę święceń. Według niej, diakon mógł być wyświęcony na biskupa, bez konieczności przyjęcia wcześniej święceń kapłańskich, oraz świecki mógł zostać kapłanem bez wyświęcenia wcześniejszego na diakona⁹⁹. Chodzi o fakty historyczne, które należy uwzględnić w dzisiejszych czasach przy opracowywaniu profilu eklezjologicznego diakonatu. Nie wydaje się jednak teologicznie uzasadnionym wykluczenie diakonów z udzielenia pomocy prezbiterom¹⁰⁰ oraz ze współpracy z nimi¹⁰¹. W związku z tym hipoteza „kolegium diakońskiego” zgromadzonego wokół biskupa i reprezentującego „święcenia diakońskie” oraz przypominającego „prezbiterium”¹⁰² i będącego we wspólnocie z nim wymaga pogłębionych studiów teolo-

⁹⁸ W DPZDS mówi się wyraźnie o „uczestnictwie” diakona w posłudze biskupiej: „Podstawa tego obowiązku opiera się na wspólnym uczestnictwie w posłudze biskupiej, które zostaje udzielone przez przyjęcie sakramentu święceń i misję kanoniczną” (nr 8). Następnie przestrzega się przed możliwością pozbawienia diakona relacji pośrednich lub bezpośrednich ze swoim biskupem (zob. *tamże*, nr 11).

⁹⁹ Por. M. ANDRIEU, *La carrière ecclésiastique des papes et les documents liturgiques du Moyen-Âge*, RevSR 21 (1947), s. 90–120.

¹⁰⁰ WDFDS określają relację diakonów do biskupów jako relację „zależności”. Relację zaś diakonów do prezbiterów określają jako „specjalną”: „Diakoni w sprawowaniu właściwej im władzy i uczestnicząc w stopniu niższym w posłudze kościelnej zależą przede wszystkim od biskupów, którzy mają pełnię sakramentu święceń. Pozostają oni ponadto w specjalnej relacji do prezbiterów, z którymi wspólnie są wezwani do służby Ludowi Bożemu” (nr 8).

¹⁰¹ KK 29: „[Diakoni] Umocnieni bowiem łaską sakramentalną służą Ludowi Bożemu w posłudze liturgii, słowa i miłości, w łączności z biskupem i jego prezbiterami”. *Motui proprio* Pawła VI *Sacrum diaconatus ordinem*, stanowiące aplikację decyzji soborowych, podkreśla podporządkowanie diakonów autorytetowi biskupa i prezbitera: „Wszystkie te funkcje winny być wykonywane w doskonałej łączności z biskupem i jego prezbiterium, czyli pod władzą biskupa i kapłana, którzy w danym miejscu prowadzą duszpasterstwo” (nr 23).

¹⁰² Diakoni nie mogą być członkami Rady Kapłańskiej (por. KK 28; DB 27; DP 7; KPK, kan. 495 § 1). Potwierdza to DPZDS: „Nie mogą jednak być członkami rady kapłańskiej, ponieważ reprezentuje ona wyłącznie kapłanów” (nr 42).

gicznych. Istotnie, teksty soborowe i posoborowe praktycznie nic nie wspominają o takiej możliwości¹⁰³. Taka natomiast koncepcja kolegium diakańskiego mogłaby wzmocnić profil kościelny diakonatu stałego jako urzędu kościelnego, chcącego mieć charakter permanentny¹⁰⁴.

2.5.3. Nałożenie rąk *non ad sacerdotium, sed ad ministerium*

Sobór Watykański II w Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium* naucza, iż na diakonów nakłada się ręce *non ad sacerdotium, sed ad ministerium*¹⁰⁵. To nauczanie opiera on m.in. na *Statuta Ecclesiae Antiquae*¹⁰⁶. Z nich właśnie pochodzi wspomniana formuła, pozostająca do dzisiaj w *Pontyfikale rzymskim*¹⁰⁷. Jednak pełna formuła pojawiła się w *Traditio apostolica* wraz ze specyfikacją *in ministerio episcopi*, która nie występuje w tekstach soborowych¹⁰⁸.

Oprócz tego należy zauważyć, iż w aktualnej teologii diakonatu nie ma zgodności w precyzyjnym interpretowaniu tej rozbieżności.

Diakonat jest udzielany nie dla kapłaństwa (*non ad sacerdotium*). Powstaje zatem pytanie: Jak rozumieć takie oddzielenie diakonatu od kapłaństwa? W sensie najbardziej ścisłym „kapłaństwo” służebne zostało tradycyjnie złączone z władzą *conficiendi eucharistiam*¹⁰⁹, *offerendi sacrificium in Ecclesia*¹¹⁰, *consecrandi verum corpus et sanguinem Domini*¹¹¹. Na przestrzeni wieków ten ścisły związek kapłana i Eucharystii stał się podstawą do ukształtowania równości sakramentalnej bisku-

¹⁰³ DPŻDS w nr. 6 mówi o „wspólnocie sakramentalnej”, która jednoczy diakonów między sobą. Ponadto podkreśla duże znaczenie więzów miłości, modlitwy, jedności, współpracy, wspólnych okresowych spotkań. Nic nie wspomina jednakże o możliwym kolegialnym *ordo diaconorum* i przestrzega przed tworzeniem się „korporacjonizmu”: „Diakoni, na mocy otrzymanych święceń, są zjednoczeni między sobą we wspólnocie sakramentalnej. (...) Byłoby dobrze gdyby diakoni, za zgodą biskupa i w obecności samego biskupa czy jego delegata, gromadzili się okresowo w celu weryfikacji sprawowania własnej posługi, wymiany doświadczeń, kontynuowania dalszej formacji oraz wzajemnie zachęcali się do zachowania wierności. (...) Do biskupa miejsca należy animowanie diakonów działających w diecezji «duchem wspólnoty», unikając tworzenia się «korporacjonizmu», który w ubiegłych wiekach przyczynił się do zaniknięcia diakonatu stałego”

¹⁰⁴ Por. *tamże*, nr 5.

¹⁰⁵ KK 29.

¹⁰⁶ KK 29 odsyła do *Constitutiones Ecclesiae Aegyptiacae*, III, 2 (wyd. *Didascalia Apostolorum*, II, DCA I, 103); *Statuta Ecclesiae Antiquae* 37–41 (Mansi III, 954). W rzeczywistości chodzi jednak o *Statuta Ecclesiae Antiquae* 4 (Mansi III, 951). *Statuta* 92 (4) [CCL 148, 181] mówią: *Diaconus cum ordinatur, solus episcopus, qui eum benedicit, manum super caput illius ponat, quia non ad sacerdotium, sed ad ministerium consecratur.*

¹⁰⁷ Por. *Pontificale Romano-Germanico* (950), t. I, Città del Vaticano 1963, nr 24.

¹⁰⁸ W wersji łacińskiej *Traditio apostolica* czytamy: *In diacono ordinando solus episcopus imponat manus, propterea quia non in sacerdotio ordinatur, sed in ministerio episcopi, ut faciat ea quae ab ipso iubentur* (Sch 11 bis, 58).

¹⁰⁹ DS 802.

¹¹⁰ *Tamże*, nr 1326.

¹¹¹ *Tamże*, nr 1764.

pów i prezbiterów jako tych, którzy reprezentują „kapłaństwo”¹¹², oraz do powstania przekonania, iż między nimi istnieje jedynie różnica jurysdykcyjna¹¹³. Stąd diakoni nie mogą być wyświęceni *ad sacerdotium* ze względu na brak władzy przewodniczenia i ważnego konsekrowania Eucharystii, zarezerwowanej wyłącznie „kapłanom”. Takie ograniczenie może też tłumaczyć oddzielenie diakonatu od „kapłaństwa” rozumianego w sensie mniej ścisłym. Istotnie, Sobór Watykański II ukazał relację pomiędzy kapłaństwem służebnym a Eucharystią w kontekście szerszym, a mianowicie w ramach eklezjologii, której centrum stanowi Eucharystia, *totius vitae christianae fons et culmen*¹¹⁴, oraz w kontekście kapłaństwa służebnego, którego relacja z Eucharystią bazuje na szerszej *potestas sacra*, także w stosunku do innych *munera* służebnych¹¹⁵. Jest rzeczą oczywistą, iż w przypadku całkowitego oddzielenia diakonatu od „kapłaństwa” należałoby przemyśleć jedność sakramentu święceń, rozumianego jako „kapłaństwo służebne i hierarchiczne”¹¹⁶, oraz zasadność stosowania terminów „kapłańskich” jako określeń ścisłych i właściwych temu sakramentowi. W tym względzie daje się zauważyć różne tendencje w tekstach soborowych, w nauczaniu posoborowym Kościoła i w próbach interpretacji teologicznej diakonatu.

Z jednej strony teksty Soboru Watykańskiego II, które bezpośrednio odnoszą się do diakonatu, nie używają terminologii właściwej kapłaństwu, lecz stosują raczej słownictwo oddające jego charakter służebny¹¹⁷.

W podobnej perspektywie należy interpretować nauczanie Katechizmu Kościoła Katolickiego, który wyraźnie rozróżnia, wewnątrz jednego sakramentu święceń, stopień uczestniczenia w kapłaństwie (episkopat i prezbiterat) od stopnia służby (diakoniat), przez co wyklucza przypisywanie terminu *sacerdos* diakonom¹¹⁸.

¹¹² Por. TOMASZ Z AKWINU, *Summa theologiae*, III, *Suppl.*, q. 37, a. 2 resp.

¹¹³ Por. TENŹE, *In IV Sent.*, d. 24, q. 3, a. 2, sol. II.

¹¹⁴ KK 11; por. też DP 5; DB 30.

¹¹⁵ Por. KK 10.

¹¹⁶ *Tamże*.

¹¹⁷ Por. *tamże*, nr 20, 28, 41; DKW 17; KO 25; DM 15, 16.

¹¹⁸ KKK 1554: „Kościelne posługiwanie, ustanowione przez Boga, jest sprawowane na różnych stopniach święceń przez tych, którzy już od starożytności noszą nazwę biskupów, prezbiterów i diakonów. Nauka katolicka, wyrażona w liturgii, przez Urząd Nauczycielski i stałą praktykę Kościoła uznają, że istnieją dwa stopnie uczestniczenia w służebnym kapłaństwie Chrystusa: episkopat i prezbiterat. Diakoniat jest przeznaczony do pomocy im i służenia. Dlatego pojęcie *sacerdos* — kapłan — oznacza obecnie biskupów i prezbiterów, ale nie diakonów. Nauka katolicka przyjmuje jednak, że zarówno dwa stopnie uczestniczenia w kapłaństwie (episkopat i prezbiterat), jak i stopień służby (diakona), są udzielane za pośrednictwem aktu sakramentalnego nazywanego «święceniami», to znaczy przez sakrament święceń” Stosowania terminologii kapłańskiej w odniesieniu do diakonów unikają również WDFDS: „Diakoniat, podobnie zresztą jak każdą inną tożsamość chrześcijańską wewnątrz Kościoła, należy rozumieć przede wszystkim jako tajemnicę komunii trynitarniej, nacechowanej wymiarem misyjnym. Jest to konieczny, choć nie główny, punkt odniesienia w określaniu tożsamości każdej osoby wyświęconej, która odnajduje

G. Ghirlanda komentując kan. 1009 § 1 Kodeksu Prawa Kanonicznego, uważa diakonat za pierwszy stopień sakramentu święceń. Dalej kontynuuje on, że sakrament święceń zawiera w sobie jedną posługę duchową, niekapłańską, mianowicie diakonat, oraz dwie posługi kapłańskie: prezbiterat i biskupstwo. Diakoniat w stosunku do prezbiteratu i biskupstwa różni się istotą, a nie tylko stopniem. Różnica zachodząca między prezbiteratem a biskupstwem jest różnicą co do stopnia, a nie co do istoty¹¹⁹

Podobną opinię wyraził L. Adamowicz, który stwierdził, że zadania otrzymane w święceniach są zadaniami Chrystusa, lecz w różnym stopniu uczestniczą w nich biskupi, prezbiterzy oraz diakoni. Odrębne miejsce w tej trójstopniowej hierarchii zajmują diakoni, ponieważ wyświęceni są nie do kapłaństwa, lecz do posługi. Różnią się oni od biskupów i prezbiterów nie tylko stopniem, ale również istotą. Natomiast między prezbiteratem a episkopatem zachodzi różnica tylko co do stopnia, a nie co do istoty¹²⁰.

Z drugiej strony, gdy Sobór Watykański II naucza o jednym sakramencie święceń, wydaje się, iż określenia „kapłańskie” stosuje do tego sakramentu w pełnym jego wymiarze i przechodzi ponad rozróżnieniem między *sacerdotium* i *ministerium*. Chodzi tu o stwierdzenie *Lumen gentium*, według którego kapłaństwo wspólne wiernych i kapłaństwo służebne, czyli hierarchiczne, różnią się istotą, a nie tylko stopniem¹²¹. Podobnie, mówiąc o duchowości różnych rodzajów życia i powinności, Sobór zdaje się uznawać rolę pośrednią diakonów w ramach różnorodnych posług, przypisując im szczególne uczestnictwo w posłannictwie i łasce Najwyższego Kapłana¹²².

Kodeks Prawa Kanonicznego włącza w grono „świętych szafarzy” diakonów, którzy mocą przyjętych święceń są przeznaczeni, aby być pasterzami Ludu Bożego i — zgodnie ze swoim stopniem — wypełniać wobec tego Ludu zadania nauczania, uświęcania i kierowania¹²³.

W tej sytuacji nie można się dziwić, iż w nauczaniu posoborowym dotyczącym teologii diakonatu występowało wiele napięć spowodowanych wyłączeniem diako-

pełną prawdę o swojej tożsamości w tym, iż jest szczególnym uczestnictwem i kontynuacją tajemnicy Chrystusa. (...) nałożenie rąk na diakona nie jest *ad sacerdotium sed ad ministerium*, to znaczy nie do sprawowania Eucharystii, ale do posługi. (...) Diakon jako uczestnik jedynej posługi kościelnej jest w Kościele specjalnym znakiem sakramentalnym Chrystusa—Sługi” (nr 4–5); por. A. CZAJA, *Diakoniat w świetle nauki Katechizmu Kościoła Katolickiego o trzech stopniach sakramentu święceń*, RT 48 (2001), 2, s. 55–62.

¹¹⁹ Por. G. GHIRLANDA, *De Ecclesiae munere sanctificandi. De Ordine. Adnotationes in Codicem, Romae* 1983, s. 6.

¹²⁰ Por. L. ADAMOWICZ, *Wprowadzenie do prawa o sakramentach świętych według Kodeksu Prawa Kanonicznego oraz Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich*, Lublin 1999, s. 178–179.

¹²¹ Por. KK 10.

¹²² Por. *tamże*, nr 41.

¹²³ Por. KPK, kan. 1008.

natu z ram kapłańskich lub włączeniem do nich. Dopóki diakonat był traktowany jako zwykły stopień dopuszczenia do kapłaństwa, takie napięcia wydawały się do zaakceptowania. Od czasu, kiedy diakonat stał się stałym i rozpowszechnił się w wielu Kościołach lokalnych, wzrosły napięcia teologiczne. Przyjęły one dwie różne orientacje.

Niektórzy podkreślając jedność sakramentu święceń oraz będąc przekonani o wierności tekstom soborowym i posoborowym, stosują do diakonatu zasadnicze prawdy teologiczne, które w odpowiedniej proporcji można by odnieść do każdego ze stopni tego sakramentu. Ponadto zachowują oni, po wprowadzeniu niewielkich zmian, rozumienie i nazewnictwo ogólne sakramentu święceń jako *sacerdotium ministeriale seu hierarchicum*¹²⁴, wykorzystując do tego terminologię starożytnej tradycji kościelnej¹²⁵. W takiej logice argumentacji diakonat stanowi rzeczywistość sakramentalną, która różni się „istotą, a nie tylko stopniem”¹²⁶, od kapłaństwa powszechnego wiernych. Stąd stwierdzenie, iż diakonat jest *non ad sacerdotium*, wskazywałoby na to, iż diakoni są wykluczeni jedynie z konsekracji Eucharystii i sprawowania sakramentu pojednania¹²⁷. Diakonat należałoby włączyć wtedy w kapłaństwo służebne, czyli hierarchiczne, różniące się od kapłaństwa powszechnego wiernych, ponieważ stanowiłby on część integralną jedyne go sakramentu święceń; pozostawałby w szczególnej relacji do posługi eucharystycznej; zadania nauczania i kierowania z nim związane miałyby, w szerokim znaczeniu, wartość „kapłańską”; umożliwiałby on uczestnictwo w sposób specyficzny w posłannictwie i łasce Najwyższego Kapłana.

Odminną interpretację teologiczną diakonatu postulują ci, którzy podkreślają rozróżnienie wyrażone w formule *non ad sacerdotium, sed ad ministerium*. W argumentacji przeciwnej do wyżej przedstawionej próbuje się wykluczyć stosowanie terminologii kapłańskiej w stosunku do diakonatu oraz jakiegokolwiek związku z kapłaństwem. Jednocześnie przypisuje się duże znaczenie wspomnianemu rozróżnieniu, uważając je za decydujący krok w przewyciężeniu „klerykalizacji” sakramentu święceń. Sakrament ten obejmowałby trzy stopnie. Dwa z nich, episkopat i prezbiterat, należałyby do *sacerdotium*, a trzeci, diakonat, byłby jedynie *ad ministerium*. W ten sposób unika się interpretacji teologicznej widzącej w diakonie kapłana (prezbitera) o ograniczonych kompetencjach. Ponadto takie rozumowanie pozwala lepiej

¹²⁴ KK 10.

¹²⁵ Por. np. TERTULIAN, *De exhortatione castitatis* 7, 5, CCL 319, 94, gdzie biskupi, kapłani i diakoni są ukazani jako ci, którzy stanowią *ordo sacerdotalis* i *sacerdotium*.

¹²⁶ KK 10.

¹²⁷ Por. A. KERKVOORDE, *Esquisse d'une théologie du diaconat*, s. 181; ROCCHETTA, *L'identità teologica del diacono nella preghiera di ordinazione*, s. 82–84; PETROLINO, *Sacramentalità del diaconato*, s. 24–25; TENŽE, *Diaconato. Servizio-missione dal Concilio Vaticano II a Giovanni Paolo II*, s. 114–115; MALNATI, *I ministeri nella Chiesa*. s. 210.

dowartościować diakona i dostrzec jego własną tożsamość jako szafarza Kościoła¹²⁸. Pozostaje jednakże do sprecyzowania jego tożsamość w świetle nr. 10 *Lumen gentium*. Diakonat bowiem jako rzeczywistość sakramentalna nie może być utożsamiany z funkcjami czy posługami wynikającymi z chrztu.

2.5.4. (...) *sed ad ministerium [episcopi]*

Niektóre studia teologiczno-pastoralne dotyczące diakonatu stałego widzą w specyfikacji *in ministerio episcopi* uzasadniony motyw do przywrócenia bezpośredniej więzi diakona z posługą biskupa¹²⁹

Sobór Watykański II choć podtrzymał taką więź¹³⁰, to jednak zmniejszył siłę, którą miała w *Tradycji apostoelskiej*, stwierdzając, iż diakonat był tylko *ad ministerium*, tj. do posługi Ludowi Bożemu w zakresie liturgii, słowa i dzieł miłosierdzia, w jedności z biskupem i jego prezbiterium¹³¹. Ten wymiar posługi diakona na rzecz Ludu Bożego podkreślił też bardzo wyraźnie Jan Paweł II¹³².

Należy zauważyć, iż wyżej cytowane studia w momencie precyzacji znaczenia teologicznego wyrażenia *ad ministerium episcopi* i integracji diakonatu z posługą biskupią ukazują w jakiś sposób wspomniane już rozbieżności. W tym względzie również teksty soborowe i posoborowe są ambiwalentne.

Lumen gentium stwierdza, iż biskupi są następcami Apostołów, aby kontynuowali posłannictwo apostoelskie do końca czasów¹³³. Dokument ten wydaje się włączać również diakonów w sukcesję przedłużającą posłannictwo Chrystusa i realizowaną przez Apostołów, biskupów i posługiwanie kościelne¹³⁴. Katechizm Kościoła Katolickiego definiuje sakrament święceń, obejmujący trzy stopnie, jako „sakrament posługi apostoelskiej”¹³⁵

¹²⁸ Por. J. COLSON, *Diakon und Bischof in den ersten drei Jahrhunderten der Kirche*, w: RAHNER, VORGRIMLER (red.), *Diaconia in Christo*, s. 25.

¹²⁹ Por. *Il Diaconato: evoluzione e prospettive*, s. 132; MALNATI, *I ministeri nella Chiesa*, s. 211.

¹³⁰ Por. KK 28.

¹³¹ *Tamże*, nr 29: „Umocnieni (...) łaską sakramentalną służą Ludowi Bożemu w posłudze liturgii, słowa i miłości, w łączności z biskupem i jego prezbiterami”. DPZDS w nr. 22 wspomina o pomocy udzielanej przez diakona „biskupom” i „kapłanom”: „Tak więc diakon służy i asystuje biskupom oraz prezbiterom, czyli tym, którzy przewodniczą wszelkiej liturgii, czuwają nad doktryną i kierują Ludem Bożym”; por. G. LANGGÄRTNER, *Storia del diaconato. Motivi per una sua restaurazione*, w: *Il diaconato oggi*, Roma 1970, s. 30; A. BORRAS, *Il diaconato, vittima della sua novità? Appunti sul diaconato*, „La Rivista del Clero Italiano” 5 (2008), s. 333; E. CASTELLUCCI, *I diaconi nella vita della Chiesa: vocazione, carisma. Elementi per una teologia del diaconato*, „Orientamenti Pastoralni” 7 (2005), s. 94.

¹³² JAN PAWEŁ II, *Funkcje diakona w posłudze duszpasterskiej. Katecheza podczas Audiencji Generalnej*, s. 39: „W tym starożytnym tekście przez «posługę» rozumie się «służbę biskupowi»; Sobór kładzie nacisk na służbę Ludowi Bożemu”

¹³³ Por. KK 20.

¹³⁴ Por. *tamże*, nr 28.

¹³⁵ KKK 1536.

Na podstawie wspomnianych dokumentów, pomimo występującego w nich odmiennego słownictwa (posługa „kościelna”, „apostolska”), można byłoby uznać diakonat za część integralną posługi sukcesji apostolskiej. Taka teza byłaby zgodna z nauczaniem o jedności sakramentu święceń, o jego ostatecznym zakorzenieniu w Chrystusie i o uczestnictwie właściwym diakonom w posłannictwie, które Apostołowie i ich następcy otrzymali od Chrystusa¹³⁶.

Ta teza nie jest jednak podzielana przez tych, którzy uważają, iż pomiędzy *sacerdotium* a *ministerium* istnieje różnica jakościowa i przypisują decydujące znaczenie modyfikacjom wprowadzonym przez Katechizm Kościoła Katolickiego¹³⁷. Posługę apostolską interpretują oni jako kontynuację „diakonii” Chrystusa, której nie można oddzielić od jego „kapłaństwa”. Ofiara, którą On składa ze swojego życia, stanowi istotnie Jego posługę diakańską dla zbawienia świata. W tym znaczeniu „diakonia”, czy też posługa, charakteryzuje zadania pasterzy (biskupów) Ludu Bożego¹³⁸ i nie byłoby właściwe przedstawianie diakonów jako specyficznych spadkobierców wymiaru diakańskiego posługi. Diakonatowi należałoby przyznać charakter apostolski ze względu na jego zakorzenienie w Chrystusie, a nie ze względu na jego naturę teologiczną. Oznacza to, iż posługa apostolska winna być sprawowana tylko przez „kapłanów” (biskupów i prezbiterów)¹³⁹, zaś diakoni sprawowaliby część posługi „kościelnej”¹⁴⁰. W konsekwencji byłiby uważani za pomocniczych współpracowników w posłudze sukcesji apostolskiej, dla której bezwzględnie nie przynależeliby¹⁴¹.

2.5.5. Diakoniat jako urząd pośredniczenia (*medius ordo*)

Przypisywanie diakonatowi stałemu funkcji pośredniczenia lub stanowienia pomostu pomiędzy hierarchią a świeckimi miało miejsce już podczas wystąpień w auli Ojców soborowych i w uwagach kompetentnej komisji soborowej¹⁴². Choć taka teza nie została przyjęta w końcowych tekstach soborowych, to w pewien sposób jest obecna w sposobie przedstawiania diakonatu stałego w konstytucji *Lumen gentium*¹⁴³. Konstytucja mówi o diakonacie jako o niższym stopniu hierarchii pod koniec trzeciego rozdziału, bezpośrednio przed podjęciem w czwartym roz-

¹³⁶ Por. DA 2.

¹³⁷ KKK w nr. 1154 przypisuje termin *sacerdos* wyłącznie biskupom i kapłanom.

¹³⁸ Por. KK 24.

¹³⁹ Por. DS 1764, 1765, 1771, 1772.

¹⁴⁰ Por. KK 29.

¹⁴¹ Por. *Il Diaconato: evoluzione e prospettive*, s. 131–134; MALNATI, *I ministeri nella Chiesa*, s. 212.

¹⁴² Np. Mons. P. Yü Pin twierdził, iż diakoni stali mogliby pełnić funkcję *pontis seu mediationis inter hierarchiam et christifideles* (AS II/II, 431). Podobnie komisja soborowa przyjęła propozycję, iż diakoni żonaci mogliby stanowić *quasi pontem* pomiędzy klerem a ludem (AS III/I, 267).

¹⁴³ Por. KK 29.

dziale tematyki dotyczącej świeckich. Ten sam sposób przedstawiania diakonatu jest obecny w dekrecie *Ad gentes divinitus*¹⁴⁴

Samo wyrażenie *medius ordo*, zastosowane wyraźnie do diakonatu stałego, występuje tylko w *motu proprio* Pawła VI *Ad pascendum*. Jest ono uważane za sposób sformułowania próśb i zamiarów odnośnie do diakonatu, który został przedstawiony Soborowi Watykańskiemu II¹⁴⁵

Wspomniana teza rozumienia diakonatu stałego była szeroko rozpowszechniona we współczesnej teologii. W konsekwencji powstały różne sposoby interpretacji roli pośredniczącej diakonatu: pomiędzy klerem a świeckimi, pomiędzy Kościołem a światem, pomiędzy kultem a życiem codziennym, pomiędzy posługą charytatywną a Eucharystią, pomiędzy centrum a peryferią wspólnoty chrześcijańskiej¹⁴⁶.

W tym kontekście należy zauważyć, iż byłoby błędem teologicznym utożsamianie diakonatu rozumianego jako *medius ordo* z pewnym rodzajem rzeczywistości sakramentalnej pośredniej pomiędzy ochrzczonymi a tymi, którzy przyjęli sakrament święceń. Przynależność bowiem diakonatu do sakramentu święceń jest bezsprzeczna. Z punktu widzenia teologicznego diakon nie jest osobą świecką. Sobór Watykański II uważa diakona za członka hierarchii, a Kodeks Prawa Kanonicznego za *sacer minister* i *clericus*¹⁴⁷

Oczywiście do diakona należy wykonywanie pewnego rodzaju funkcji pośredniczenia. Jednakże przyjęcie takiego zadania jako elementu określającego naturę teologiczną lub też specyfikę diakonatu byłoby teologicznie nieściśle¹⁴⁸

Idea pełnienia przez diakona funkcji pośrednictwa znajduje potwierdzenie w świadectwach tradycji kościelnej¹⁴⁹ W pewnym sensie znajduje ona odbicie w statusie eklezjologicznym, który aktualne prawodawstwo kościelne przypisuje diakonom, stawiając ich pomiędzy świeckimi a kapłanami. Z jednej strony diakoni stali żyją w świecie, prowadząc świecki styl życia (choć jest możliwość przyjęcia diakonatu stałego przez zakonników) i cieszą się niektórymi „pozwoleniami”,

¹⁴⁴ Por. DM 16.

¹⁴⁵ Por. PAWEŁ VI, *Motu proprio Ad pascendum*, 536.

¹⁴⁶ Por. KERKVOORDE, *Esquisse d'une théologie du diaconat*, s. 162–177; G. BARRACANE, *L'azione d'intermediazione del diacono*, „Il diaconato in Italia” 110 (1998), s. 55–56; I. SIVIGILA, *Chiesa icona della Trinità*, w: M. RUSSOTTO (red.), *Radici... il Mistero del Ministero. Corsi di formazione permanente per Presbiteri e Diaconi*, t. I, Palermo 2001, s. 192–194; E. PETROLINO, *Quale diacono per quale città dell'uomo?*, „Il diaconato in Italia” 145–146 (2007), s. 11–12.

¹⁴⁷ KPK, kan. 266 § 1: „Przyjmujący diakonat staje się duchownym i zostaje inkardynowany do Kościoła partykularnego lub prałatury personalnej, dla których posługi został promowany”; por. też kan. 1008–1009, do których nawiązuje DPZDS w nr. 1.

¹⁴⁸ Por. MIRALLES, «*Pascete il gregge di Dio*». *Studi sul ministero ordinato*, s. 237.

¹⁴⁹ Por. HIPOLIT, *La Tradition Apostolique*, SCh 11 bis, 4, 8, 21, 24 (funkcja pełnienia pomostu pomiędzy biskupem a ludem chrześcijańskim; TOMASZ AKWINU, *Summa theologiae*, III, q. 82, 3 ad. 1 (*diaconi sunt inter sacerdotes et populum*)).

nie (zawsze) będącymi udziałem wszystkich duchownych i kapłanów¹⁵⁰. Z drugiej strony istnieją niektóre funkcje wspólne zarówno diakonom, jak i kapłanom, w wykonywaniu których mają pierwszeństwo w stosunku do świeckich¹⁵¹. To nie oznacza jednak, że diakoni mogą sprawować wszystkie funkcje przysługujące kapłanom (Eucharystia, sakrament pojednania, namaszczenia chorych). Jednakże, z wyjątkiem niektórych przypadków wyjątkowych, diakonom przypisuje się wszystkie obowiązki i prawa ustanowione w ogólności przez Kodeks Prawa Kanonicznego dla „duchownych”¹⁵².

3. Zakończenie

Podsumowując należy zauważyć, iż diakonat stały w kontekście eklezjologii nakreślonej przez Sobór Watykański II i pogłębionej w posoborowym nauczaniu Kościoła stanowi część integralną trójstopniowego sakramentu święceń. Jest on stopniem stałym i sakramentalnym hierarchii, niższym od episkopatu i prezbiteratu. Diakonat jest udzielany przez wyświęcenie, stanowiące specjalne wylanie Ducha Świętego, które upodabnia przyjmującego te święcenia do Chrystusa, Pana i Sługi wszystkich. Nałożenie rąk przez biskupa na kandydata podczas święceń nie jest *ad sacerdotium sed ad ministerium*, tj. nie do sprawowania Eucharystii, lecz do posługi. To soborowe stwierdzenie, zawarte w nr. 29 Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium*, wraz z upomnieniem św. Polikarpa, który zachęcał diakonów, aby byli pełni współczucia, gorliwymi, żyjącymi według prawdy Jezusa Chrystusa, który stał się sługą wszystkich, wskazuje na właściwą tożsamość teologiczną diakonatu stałego.

Słowa kluczowe: diakonat, diakoni stali, tożsamość teologiczna diakonatu, Sobór Watykański II, Paweł VI, Jan Paweł II, sakrament święceń, stopnie sakramentu

¹⁵⁰ Mogą zawierać sakramentalne związki małżeńskie (KPK, kan. 281 § 3); nie są zobowiązani do noszenia odpowiedniego stroju kościelnego (*tamże*, kan. 284); mogą przyjmować publiczne urzędy (*tamże*, kan. 285 § 3); mogą zarządzać dobrami należącymi do świeckich (*tamże*, kan. 285 § 4); mogą uprawiać handel lub transakcje (*tamże*, kan. 286); mogą brać czynny udział w partiach politycznych i w kierowaniu związkami zawodowymi (*tamże*, kan. 287 § 2; por. *tamże*, kan. 288).

¹⁵¹ Np. diakoni mają zdolność do sprawowania władzy rządzenia i jurysdykcji na podstawie przyjętych święceń (KPK, kan. 129); mają zdolność do otrzymania urzędów, do wykonywania których wymaga się władzy święceń albo kościelnej władzy rządzenia (*tamże*, kan. 274 § 1), choć nie mogą być wikariuszami generalnymi ani biskupimi (*tamże*, kan. 475); diakoni mogą być mianowani sędziami diecezjalnymi (*tamże*, kan. 1421 § 1) i sędziami jednoosobowymi (*tamże*, kan. 1425 § 4); mogą udzielać niektórych dyspens (*tamże*, kan. 89; kan. 1079 § 2) i asystować przy zawieraniu małżeństw (*tamże*, kan. 1111); są zwyczajnymi szafarzami chrztu (*tamże*, kan. 861 § 1), Komunii św. (*tamże*, kan. 910 § 1) i wystawiania Najświętszego Sakramentu (*tamże*, kan. 943); posiadają wszędzie władzę przepowiadania (*tamże*, kan. 764) i głoszenie homilii jest zarezerwowane kapłanom oraz im (*tamże*, kan. 767 § 1).

¹⁵² Por. KPK, kan. 273n.

święceń, episkopat, prezbiterat, modlitwa święceń diakonów, sakramentalność diakonatu, „charakter” („znamię”, „pieczęć”) sakramentalny diakonatu, upodobnienie do Chrystusa–Sługi, działanie diakona *in persona Christi Capitis*, działanie diakona *in persona Christi Servi*, jedność sakramentu święceń, „profil” i „konsystencja” diakonatu, nałożenie rąk *non ad sacerdotium, sed ad ministerium*, diakonat jako urząd pośredniczenia (*medius ordo*).

The theological dimension of the permanent diaconate

Abstract

On the basis of an analysis of the conciliar documents and the post-conciliar teaching of the Church, the author sets out in this article the manner in which permanent deacons participate in the sacrament of order, which is constituted in three degrees. They are not ordained, however, *ad sacerdotium sed ad ministerium*, that is to say not for the celebration of the Eucharist but for service. Deacons participate in the mission and the service of Christ in a special way by the sacrament of order; they receive an indelible seal, „which configures them to Christ, who made himself the «deacon» or servant of all”¹⁵³ Paul VI teaches that the order of diaconate, „is not to be considered as a mere step towards the priesthood, but it is so adorned with its own indelible character and its own special grace so that those who are called to it can permanently serve «the mysteries of Christ and the Church»”¹⁵⁴. In this way the ancient tradition of the Church was taken up anew, restoring the ministry of deacon, „as a reminder of the service, that is the *diaconia* of the Church towards the local Christian communities, the sign or sacrament of Christ the Lord, who «came not to be served but to serve»” (Mt. 20: 28)¹⁵⁵

Keywords: diaconate, permanent deacons, theological identity of the diaconate, Vatican Council II, Paul VI, John Paul II, the sacrament of order, episcopate, presbyterate, prayer of ordination of deacons, sacramentality of the diaconate, sacramental „character” („sign”, „seal”) of the diaconate, being conformed to Christ the Servant, the deacon’s acting *in the person of Christ the Head*, the deacon’s acting *in the person of Christ the Servant*, unity of the sacrament of order, „profile” and „substance” of the diaconate, imposition of hands *non ad sacerdotium, sed ad ministerium*, diaconate as a function of mediation (*medius ordo*).

¹⁵³ CCC, nr 1570.

¹⁵⁴ PAUL VI, Apostolic Letter M. p. *Sacrum Diaconatus Ordinem*, Introduction, AAS 59 (1967), 698.

¹⁵⁵ PAUL VI, Apostolic Letter M. p. *Ad Pascendum*, Introduction, AAS 64 (1972), 536.